

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXII/1—2

БЕОГРАД
1976

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXII (нова серија)

Св. 1—2

САДРЖАЈ

Белић о „Нашем језику“ и нашим задацима (Уз стогодишњицу рођења Александра Белића, оснивача и првог уредника часописа „Наш језик“) (приредила ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	3—7
Иако неопходна, ревизија нормe књижевног језика треба да се врши опрезно (МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ)	8—14
Један половично објашњен суфикс српскохрватски (РАДОСАВ БОШКОВИЋ)	15—17
Прилог нормирању ријечи оријенталног поријекла у нашем језику (АСИМ ПЕЦО)	18—23
Турске позајмице неосманског порекла (др МИЛАН АДАМОВИЋ, Гетинген)	24—34
О упрошћавању сугласничких скупова <i>сѣн, зѣн, шѣн, жѣн</i> у придевским облицима (МИЛИЦА ВУЈАНИЋ)	35—42
О промени и непроменљивости бројева	
(1) Деклинабилност и индеклинабилност бројева <i>два, три, четири</i> (ГОЈКО КРАЉЕВИЋ, Сарајево)	43—52
(2) Променљивост бројева 2—4 у штокавским говорима (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	52—56
(3) Неки подаци и ставови о променљивости бројева (припремила МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ)	56—63
Текућа питања језичке културе	
Речник САНУ као путоказ за правилан однос према туђицама (МИЛОСАВ ТЕШИЋ)	64—67
Старање француског радија и телевизије о језичкој култури (ДРАГАНА МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ)	68—69
Утицај радија, телевизије и других новинарских служби на језичку културу (МИТАР ПЕШИКАН)	69—76
Питања и одговори (Индивидуалне речи, Писање великог слова у називима с двоструком одредбом — МИЛИЦА ВУЈАНИЋ; Герек или Гјерек, Улица Тадеуша Кошћушког или Тадеуша Кошћушка, Транскрипција пољског <i>gз</i> , Како транскрибовати руска презимена на <i>-ни</i> — ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ)	76—79

Х р о н и к а

Девета књига Речника САНУ (ЗОРКА ГОЛУБОВИЋ-СТАНОЈЧИЋ)	80
Научни скуп посвећен Даничићевом јубилеју у организацији САНУ и ЈАЗУ (МИЛОРАД СИМИЋ)	81—82
Дисертације са сербохрватистичком тематиком у СССР-у (МАРИЈА- НА КИРШОВА, Москва)	82—85

С п о м е н и

<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">Берислав Николић</div>	86—91
--	-------

О промени и непроменљивости бројева

ДЕКЛИНАБИЛНОСТ И ИНДЕКЛИНАБИЛНОСТ БРОЈЕВА ДВА, ТРИ, ЧЕТИРИ

I.

У нашим школским граматикама мало се пажње поклања деклинацији, употреби и конгруенцији бројева. Обично се само спомене подјела бројева и писање оних бројева које чине вишечлани изрази, а избјегавају се опширнија објашњења о деклинацији бројева *два*, *три*, *четири*.

Још више занемаривања и запостављања грађе о бројевима показују неки наши дијалектолози. Тако су радили неки старији дијалектолози, а на жалост тако раде и неки млађи. Ако бисмо данас жељели утврдити степен промјенљивости и непромјенљивости бројева *два*, *три*, *четири*, морали бисмо се позвати на грађу из објављених монографија, иако су неке слабо употребљиве у ову сврху, јер често оно што је написано „или је застарјело, или је непотпуно“ (Др Исмет Смаиловић, уп. *Мосћарско савјешовање о књижевном језику*, Сарајево, 1974, стр. 142). Ипак ћемо се послужити подацима из дијалектолошких монографија које су нам у овом часу доступне (упрошћавајући навођење, уједначићемо подвлачење примјера и изоставити акценте).

Говор Пиве и Дробњака. „Овај говор не зна за променљивост броја *четири*, а тако ни за променљивост броја *два* у мушком и средњем роду. У женском роду чуо сам од броја *два* облике *dat.*, *instr.* и *loc.*, а за генитив служи облик *асс.* и *пот.*: *дај њима дејема; ишо сам с њима дејема; тричали смо о дејема женама; чула сам од њих двије; побјегао сам од двије жене*. Број *три* нисам чуо да се мења ни у женском роду уз именице, али сам уз заменице чуо облик датива, инструментала и локатива *триема* место *трима*... *подај њима триема; утри све по њима триема; ишао сам ш њима триема*“ (Ј. Вуковић, Јужнословенски филолог XVII, 1938—1939, стр. 66).

Говор источне Херцеговине. „Променљив је само број *један*, али се чују и облици *двѣма (дејема), трима* (за женски род)“ (Д. Вушовић, СДЗБ III, 1927, стр. 65). — Поред ових облика, проф.

А. Пецо је забиљежио *обљема, обадејема и шрема* (СДЗБ XIV, 1964, стр. 147).

Сарајевски јовор. „Од два има облик *двају, двију, дејема, двима*“ (Б. Шурмин, Рад ЈАЗУ књ. 121, 1895, стр. 203).

Варешки дијалект. „Од броја *два, двије, шри, чейири*, деклинира се само женски род: *двие-двиу-дејема; шри-шриу-шрема; чейири-чейириу-чейшрема*. То је кућа чейириу сесшара, а не: *шо је кућа чейири сесшре* (М. Жуљић, Школски вјесник XV, 1908, стр. 572).

Мосшарски дијалект. „... бројеви *два, шри, чейири* имају облике *двама, двима (дејема), шрима, чейирима*“ (М. Милас, Рад ЈАЗУ књ. 153, 1903, стр. 168).

Новојазарско-сјенички јовори. „Двије и две има само датив и инструментал — *двема и дљема (двије— двијема — двљема — дљема)*: Дала сам овим *двема и дљема* . . . За локатив се употребљава облик двојине: *О онијем двема (дљема) свашш* се прича . . . *Обавије* и *обаде* понаша се у дативу и инструменталу као и *двије*, али је чешћа употреба броја са предлогом: *Дри, се обадема рукама* (и с *обадије руке*) . . . *Уишију с обадема ношма* (и с *обадије ноше*) . . . Три уз именицу жен. рода има [генитив] датив и инструментал *шрију, шрема* (према *двема*) место *шрима*, али је и овде обичнији број без промене: *Наидагоше, бок шри шомош, с шрију сшрана* (и чешће са *шри сшране*) . . . Кад сам дала *двема даћу и шрема*“ (Д. Барјактарев, СДЗБ XVI, 1966, стр. 96).

Говор осшрва Корчуле. „Бројеви *два* и *шри* мењају се: *двају, двију, двима, шрију, шрима*“ (М. Московљевић, СДЗБ XI, 1950, стр. 202).

Посавски јовор. „Од *два* забиљежио сам ген. *двију*, дат. *двима*. Тако се од *шри* говори ген. *шрију*, дат. лок. инстр. *шрима*“ (С. Ившић: Рад ЈАЗУ књ. 197, 1913, стр. 54).

Мачвански јовор. „У Мачви није изгубљена деклинација броја *два*: *двеју, у двеју, обадејеу*“ (Б. Николић: СДЗБ књ. XVI, Београд 1966, стр. 267).

Нински јовор. „Бројеви: Два т. и п., *два* ф., ген. *двају, двију*, дат. лок. инстр. *двман, двман* (и *двин*). Оба т. и п., обе ф., ген. *обају* (и *обадвају*) т. и п., *обију* (и *обадију*) ф., дат. *обман* (и *обадваман*) т. и п., *обиман, обин* (и *обадиман* и *обадин*) ф. Три, ген. *шри*, дат. лок. инстр. *шрин* и *шриман*. Чейири (мј. чейири) ген. чейири дат. лок. инстр. чейшрин и чейшриман. Тек се у новије вријеме чује књиж. облик *шрију, чейирију*“ (Јб. Маштровић, Радови ЈАЗУ у Задру, св. II, 1955, стр. 87).

Сшароцрношорски јовори. Од *два, шри, оба* сем номинатива једино се још чује дат.-инстр.-лок. женског рода, и то од *шри* доста ретко: *дејема, објема-обадејема, шрема*“ (М. Пешикан, СДЗБ XV; 1965, стр. 165).

Говор Имојске крајине и Бекије. „У бројевима два и три једнака је деклинација: *G. двају, трију, DL. двама, двамон, тримон* . . . Као два иде и дви — *G. двију, DLI. двиман* . . . Засебан је четири: *G. четирију, DLI. четириман, четиримон*“ (М. Шимундић: Дјела АНУБиХ X I, књ. 26, стр. 142).

На темељу ових примјера из говора језичне базе може се закључити да споменути бројеви нису постали несклонљиви. До душе, у неким народним говорима њихова је склонљивост редуцирана, али зато има народних говора у којима је склонљивост потпуно сачувана. Видимо такођер да још увијек у неким говорима постоји облик *четирима* — *четирима* — *четирима*, иако се овај наставак не признаје као књижевни (ипак аутори граматике за први и други разред средњих школа Ајановић — Миновић допуштају дублетни облик *четирима* поред *четирима*).

II.

За нашу сврху нису мјеродавни само наведени примјери из дијалектолошких монографија, него је потребно погледати и друге изворе. Ту се најприје нуде наши велики академијски рјечници, иако су употребљиви само у ограниченој мјери. Тако многи примјери из Рјечника ЈАЗУ припадају старијој књижевности и не могу утицати на нормирање нашег стандардног језика.

Ипак, и у овом рјечнику има доста примјера који имају значаја и за данашњу норму и који потврђују промјенљивост бројева. Међу њима су и неки Вукови, нпр.: *Слаба је разлика била између ових трију ијесама; Који тођ од трију случајева; Муња трома надијрала двјема трима јабукама и четирима наранчама* (нар. пјесма). Такви примјери омогућили су обрађивачима Рјечника ЈАЗУ тачан закључак да промјенљивост бројева и даље постоји:

„ДВА . . . ном. ак. вок. сва ова три падежа имају једнаке облике за сваки род . . . Остали падежи постају или наставцима двојине или множине, или се не мијењају него остају једнаки номинативу“.

„ТРИ . . . У данашњем језику ликови су за ном., ак. и вок. *триј*, за ген. *трију*, за дат., лок. и инстр. *трима*. Стојећи иза приједлога *три* се ријетко мијења.“

„ЧЕТИРИ . . . Ријеч је негда имала све падеже; има их и данас, али се иза приједлога слабо који говори, него се замјењује номинативом.“

Примјери које ћемо навести из Речника САНУ много су валиднији, јер обухватају углавном књижевни језик 19. и 20. стољећа. У овом рјечнику наведена је деклинација броја *два* и напоменуто је да је овај број уз приједлоге често непромјенљив; истакнуто је да

је дат., инстр. и лок. за мушки и средњи род *двама*, а да је облик *двема* (*двјема*) за мушки и средњи род некњижеван. Напоменимо овдје да аутори школских граматика у Загребу (осим др Стјепана Бабића) још и данас одржавају тај архаизам и Даничићев став по којем облик *двјема* иде и уз мушки, и уз средњи, и уз женски род.

У грађи за Речник САНУ има доста примјера који потврђују деклинабилност бројева *три* и *четири*:

раздијелиши ... имање трима синовима (В. Врчевић); *иа свим трием старишинство даши* (С. Милутиновић-Сарајлија); *боле* (те глава) *с трију девојака* (нар. пјесма); *код трих трајана* (А. Ковачић); *задовољи се трима сиварима* (М. Башкић); *до вредности трију нагница* (Ј. Ђ. Авакумовић); *трим прагом враћа разбије* (нар. пјесма); *трију трупа* (Ј. Н. Тасић); *трима биљкама* (Ј. Дедијер); *триух државах* (Ст. Ивићевић); *са све трију йала йава* (В. Чајкановић); *исйред трију армија* (Ж. Павловић); *наших трију, четири водећих лука* (С. Сиришћевић); *йо трима косама йланине* (К. Јовановић); *нама трима* (С. М. Љубиша); *ојијени трима славним йобедама* (М. Ненадовић);

четирију делејаша (П. Петровић); *четирију сила* (В. Поповић); *четирију йарохија* (Р. Кошуткић); *четирима ... силама* (М. Ђ. Миловановић); *четирима сликама* (Бранково коло 1898); *не заосйаје за оним четирима [сужњима]* (С. Бановић); *ишјем четирима словима* (Т. Маретић).

Што се тиче наших савремених писаца, познато је да они нису досљедни у погледу деклинабилности споменутих бројева. Догађа се да исти писац на истој страници употребљава ове бројеве и у промјенљивом и у непромјенљивом облику. Писци западних и средишњих крајева чешће употребљавају ове бројеве у падежним облицима, док се код писаца из источних крајева осјећа већа колебаљивост. Могли бисмо навести много примјера који потврђују деклинабилност, као и оних који иду у прилог тврдњи о индеклинабилности. Овдје ћемо навести само неколико цитата да би се посвједочило да промјена ових бројева и даље активно постоји у нашем књижевном језику:

било је и лијејих засйава од трију боја (В. Цвитан: Празник); *йацајући йо мору четирма танких, бијелих ноју* (Назор); *са двију старана чу се шойош* (исти писац); *севдалинка на рубу двају друштвених сисйема* (Х. Хумо); *хошел двају конйиненаша* (Р. Чолаковић); *воде двију ријека* (исти писац); *ударању двеју сийних а јаких йесница* (И. Андрић); *насийао је сасйављањем двају сийхова* (Милош Ђурић); *йревод йрвих трију йевања* (исти писац).

Кад је у питању деклинација споменутих бројева, не смијемо занемарити ту појаву у језику наших лингвистичких стручњака, јер је њихов избор језичних средстава најбољи показатељ и најтач-

нији одраз савременог језика. Нема потребе наводити потврде за промјенљивост броја *два* у синтагмама без приједлога, али је занимљиво да налазимо доста примјера промјене и уз приједлоге: *од двеју сѝрана, између двеју нација, на обема сѝранама, у једној од двеју средина, из обају извора, једна од двеју вуковских концепција, између двају „језика“, једној од двају њисама или једној од двају изјавора, њрема обема сѝранама, једне од двеју азбука (П. Ивић), без ових двеју одлика (М. Стевановић), у двема азбукама, од њих двеју азбука, између двеју реченица (А. Пецо и М. Пешикан, као коаутори), у немачким двема државама, међу нашим дејема варијанѝама, њвео од ових двају њисама, о дејема нормама а не само о дејема варијанѝама, у објема нашим варијанѝама, између двију одржаних ѡрадиѝија (Ј. Вуковић), између двију варијанѝа, у дејема варијанѝама, једном од двију варијанѝа (С. Марковић), на само двема ѡримјерима (И. Ловреновић), о дејема сѝварима (М. Риђановић), на обадејема сѝранама, у дејема варијанѝама (Љ. Јонке) — итд.*

У нашим западним културним центрима лингвистички стручњаци рекло би се редовно и досљедно употребљавају зависне падеже споменутих бројева, и онда када се налазе без приједлога и онда када се налазе с приједлозима, али се ни овдје не сусреће често датив од броја *чеѝири*. Падежни облици броја *два* понављају се често, те их овдје нећемо цитирати, него ћемо навести примјере за бројеве *ѝри* и *чеѝири*: *ѝравоѝис ѝрију народа (Љ. Јонке), равноѝравносѝ чеѝирију језика (К. Прањић), од чеѝирију основа (П. Скок), ѝриѝадају ѝрима разним романским језиѝима, ѝодруѝја ѝих ѝрију дијасисѝема, ѝих ѝрију еѝничких основиѝа, ѝрију славенских совѝјѝских реѝублика, свака од сѝоменуѝих чеѝирију велиѝина (Д. Брозовић).*

Аналогне облике налазимо и код других филолошких стручњака, нпр.: *наших овамоѝњих ѝрију националносѝи, свих ѝрију наших наѝија, ѝѝоређивање ѝрију сѝѝуаѝија (Ј. Вуковић), у ѝрима развијеним речениѝама (Д. Живковић), имена ѝрију јунака (Ж. Пуратић), уп. и: у ѝовору свечеѝирију ѝруѝа, свечеѝирију ѝоворних ѝруѝа (Б. Ђустовић, у раду „Народни говор Ливањског поља“). Примјере са бројевима *ѝри* и *чеѝири* теже је проналазити и пратити, али изгледа да језички стручњаци у источним културним центрима избјегавају деклинабилну употребу броја *чеѝири*, можда и *ѝри*. Тако у реферату др Асима Пеце (на Мостарском савјетовању о књиж. језику) стоји: „*Рѝјеч је о језику који је маѝерњи за чеѝири наша народа*“. Очито је да је овдје избјегнут датив употребом приједлога *за*, који није у потпуности надомјестио изворно дативско значење.*

Раније је био обичај да се граматичка правила првенствено стварају на темељу примјера из народних умотворина и на језику

познатијих писаца. Данас, међутим, не бисмо смјели занемаривати ни грађу из дијалектолошких монографија, ни језик средстава масовних комуникација, који врши најјачи утицај на становништво свих категорија. Зато ћемо навести по неколико примјера из наших разних културних центара (ове смо примјере забиљежили у току неколико мјесеци 1974. године).

Иако се у нашој филолошкој литератури могу наћи констатације да је деклинабилност ових бројева у источним предјелима наше земље мање-више потпуно ишчезла, ипак се у емисијама Телевизије Београд и Радио Новог Сада могу понекад чути и зависни падежи споменутих бројева, нпр.: *следећу емисију посвећујемо тшм тшрима догађајима* (ТВ Београд, 25. 6. 1974), *раш на тшеришорији тшрију гржсва* (ТВ Београд 11. 11. 1974), *Београде, на ушћу двеју река* (ТВ Београд, 11. 11. 1974), *о дашовању тшрију тшсама дужда Андрије* (Радио Нови Сад, 20. 5. 1974).

Што се тиче Сарајева, у неким народним босанскохерцеговачким говорима, као што смо напријед видјели, промјенљивост ових бројева потпуно је очувана, а у неким је мање или више редуцирана. Такав је случај и у језику масовних медија ове републике. Вјероватно уредници и новинари који ову промјенљивост носе из свог завичаја или су је усвојили у току школовања више настоје да је задрже и у изразу масовних медија, док та појава неким изгледа мање обична или и застарјела. Није риједак случај да у истом чланку или у истој емисији сусрећемо и промјенљиве и непромјенљиве облике ових бројева. Примјери промјене: у оквиру *сваке од тшрију... тшрминологија* (Ослобођење, 13. 6. 1974), на... *сједници тшрију комисија* (21. 6. 1974), *између двију нуклеарних сујерсила* (28. 6. 1974), *сарадња тшрију рејублика* (исти број листа), *ресшаурација двају најбогајшијих налазишћа* (4. 7. 1974), у *дејема тшрадиционално дехохришћанским тшровиницијама* (21. 11. 1974); *сшоразуми двију влада* (ТВ Сарајево, 10. 7. 1974), *захтшјев тшрију тшсавских комуна* (14. 9 1974), *разшговор лшдера двију заједница* (28. 9. 1974), *делеиације чеширију земаља* (7. 12. 1974); *сшоразум двију тшруиација* (Радио Сарајево, 11. 9. 1974), *тшлесови тшрију заробљених тшринцеца* (9. 10. 1974); *тшредсшавници тшрију дијалеката* (Мале новине, 11. 11. 1974); у *двјема социјалистшчким рејубликама* (Просвјетни лист, 15. 10. 1974). — Могло би се навести много примјера из којих би се видјело да се у језику масовних медија у Сарајеву често употребљавају и несклонљиви облици споменутих бројева, као: *сарадња омладине два тшрада* (Ослобођење, 24. 5. 1974), *сусретш младих из тшри рејублике* (8. 6. 1974), *изшрадња тшри солишера* (14. 9. 1974), на... *сусретшу народа тшри ошшшине* (16. 9. 1974), *тшредсшавници тшри... сшранке* (28. 9. 1974) *случај тшри бискуиа* (3. 12. 1974), *уједначен ршшам два срца* (4. 12. 1974, а на истој страници овог листа: „сукоб двају осјећаја“); *разшговори два тшредседника* (ТВ Сарајево, 10. 7. 1974).

Видјели смо да се у западним говорима, као и код писаца из западних крајева, деклинабилност споменутих бројева добро чува. Исто тако у језику масовних медија у *Загребу* падежни облици ових бројева готово се редовито употребљавају, али се ни овдје не уочава облик *чеџирма*, док је облик *чеџирију* сасвим уобичајен. Неколико примјера: *сасџав обију момчади* (ТВ Загреб, 7. 6. 1974), *државници с џирију конџинената* (25. 8. 1974), *о џирма облицима айриорне сџознаје* (7. 6. 1974); *јосџи из двију ... земаља* (Радио Загреб, 26. 9. 1974), *између двију влада* (26. 9. 1974), *приџагници двију ... џруја* (16. 9. 1974). На загребачком радију и телевизији редовито чујемо: *извјешџај чеџирију комисија*, *ујовор чеџирију великих сила о Берлину*, *јредсџавници чеџирију социјалисџичких земаља* и сл.

III.

Осврнућемо се и на нека посебна спорна питања и примјере употребе ових бројева.

За датив броја *чеџири* даје се у свим граматикама облик *чеџирма*, обично поткријељен примјером из народне пјесме „*Муња џрома наџирала двјема џирма јабукама и чеџирма наранчама*“, гдје се старијем облику могло прибјећи и ради метричких оквира. Видјели смо, међутим, да је у грађи Речника САНУ доста потврђен облик *чеџирима*. У Рјечнику ЈАЗУ видимо да га је било и код старијих писаца: *чеџирима најјослџдњим чланком* (И. Филиповић), *чеџирима џаџириархама* (Канижлић), *чеџирима даровма* (Ф. Ластрић) — а тај облик је близак и данашњем језичном осјећању, па га треба признати.

Аутори школских граматика у Загребу (осим др Стјепана Бабића) још и данас одржавају Даничићев став по којем облик *двјема* иде и уз мушки, и уз средњи, и уз женски род. У штокавским народним говорима не може се наћи облик *двјема* уз именице мушког и средњег рода. Аутори школских граматика једноставно су преузимали Даничићеве примјере из народних пјесама (*двема џирма анђелом*) и од старијих писаца (као и његове из превода Старог завјета, као *двјема џлеменима*) — и такву застарјелу конгруенцију проглашавали за граматичко правило савременог књижевног језика. Неодрживост овога става, који се у нашој норми одржавао цијело једно стољеће, показали су у својим радовима Св. Марковић и М. Станић (в. Наш језик, н.с., књ. II, св. 5—6 и књ. IV, св. 9—10). — То застарјело правило налазимо не само у граматичким формулацијама, него и у примјени, па један познати универзитетски професор пише: „*џријеводна се књижевност обоџиџила двјема хомерским еџима*“.

Други универзитетски професор пише: „*Голем кабинетџ с барџунасџиџм засџорима исџред улице и џирима двокрилним враџима*“.

Овдје је у питању конгруенција броја *три* уз именицу *враћа*. Пошто ова именица спада у *pluralia tantum*, не може бити „*три двокрилна враћа*“ него *троја двокрилна враћа*, а онда и: *три ројим враћима*.

Исти професор пише даље: „*Разговор двају човјека претворило се...*“ — Овакав генитив „двају човјека“ вријеђа језично осјећање сваког штокаваца, јер и најнеобразованији штокавац интуитивно осјећа да овдје треба рећи: *двојице људи*, што је боље и од примјера који читамо у једном дневном листу: „*Конструктор је очигло раздрман лојовском комбинајориком двају својих врховних људи*“. — И иначе би гдје је ријеч о лицима мушког рода најприкладније било ставити бројну именицу. Тако нпр. од три уобичајене могућности: *разговори два прегсједника*, *разговори двају прегсједника* и *разговори двојице прегсједника* — најправилнија и најобичнија би била трећа, јер су у питању лица мушког рода. Ово исто важи и за примјер *случај три бискуја*, јер се по себи разумије да су лица мушког рода, те бисмо очекивали да ће новинар ставити: *случај тројице бискуја*.

У оваквим и сличним случајевима важно је и слагање са граматичким родом, јер језичном осјећању штокаваца смета кад чују „*двадесет и двоје људи*“, или „*тридесет и двоје лица*“. Ако се ради о лицима мушког рода, онда треба рећи *двадесет и два човјека*, *тридесет и два човјека*, а ако су лица обају полова, онда би правилније било: *двадесет и двије особе*, *тридесет и двије особе*, или *двадесет и два лица*, *тридесет и два лица*. — Слично се може рећи и за израз *шест шоро професора*, који смо узели из наслова у дневној штампи. Наиме, овдје је за језично осјећање важније што је именица *професор* мушког рода, него чињеница да међу њима има и жена, тако да би израз био природнији у облику „*шест професора*“, а кад се читаоцу предочи састав и кад се број одвоји од именице постаје сасвим нормална употреба збирног броја *шесторо* (њих *шесторо*, њима *шесторома* итд.).

Супротног је смисла грешка кад се бројна именица или облици мушког рода *два*, *оба* примијене шире од нормалних граница. Тако Вјенцеслав Новак, описујући Андријину и Луцијину трагедију у дјелу „Тито Дорчић“, пише: „*А брије које ускорују старосиј сједале су на њихово лице и давале оба двојици излед сродне сличности*“ (умјесто: *оба двома*). Овакву појаву сусрећемо и данас код писаца чије језично осјећање није довољно изнијансирано, па пишу о „двојици заљубљених“, а мисле на младића и дјевојку. — И Медо Пуцић, у препјеву осмог пјевања Хомерове Одисеје, пише: „*И на одар оба се прииеше*“ (тј. Арес и Афродита). Ни најтолерантнија *licentia poetica* не може писцу допустити овакву неприродну конгруенцију.

Посебан је тип грешке неосјећање разлике у конгруенцији нижих и виших бројева, што се почесто запажа нпр. у емисијама

београдске телевизије („*двадесет и три б о г о в а*“), а и у одломку Нушићеве „Аутобиографије“ читамо: „*ако Христова наука има случајно тридесет и четири основних начела*“ (узето из читанке за VII р. гимназије В. Заниновића, Загреб 1959, стр. 399). Сувишно је истичати да је правилно само *три бога* (а наравно: *пет богова*), *четири основна начела*, а ништа се не мијења кад се бројеви *два*, *три* и *четири* нађу у склопу сложених.

Језичном осјећању и образованог и необразованог штокавца неће сметати зависни падежи броја *четири*, али ће му зато и превише сметати оваква реченица: „*Фогд њланира да њочешком идуће мјесеца уручи ошказе — 4.000 радника*“ (Ослобођење, 2. 11. 1974). Иако се ми дичимо гипкошћу нашег језика, који је очувао обиље падежних облика, овдје се налазимо у положају да не можемо ниједним падежним наставком обиљежити дативску конструкцију уз број *четири хиљаде* (сувише би необично било „*четирима хиљадама*“). Поједини други славенски језици не могу доћи у овакав безизлазни језички шкрипац, јер су тамо сви бројеви деклинабилни, а у њемачком језику овакав датив може се исказати наставком *-n* („*übergeben viertausend Arbeitern die Kündigung*“), док ће се у француском језику датив истакнути помоћу *aux* („*donner congé aux quatre mille ouvriers*“).

Нама преостаје једино то да у оваквим случајевима избјегавамо дативске конструкције и да реченицу формулишемо рецимо овако: „*Фогд њланира да ошјусти 4.000 радника*“; друга би нам била могућност да се послужимо приједлогом *за*. На оваква рјешења смо принуђени кад су у питању бројеви који су потпуно изгубили склонљивост (*пет*, *шест* итд.), и она су за наш језик природнија и прикладнија од онога што препоручују неки загребачки лингвисти (в. у Павешћевој „Језичном савјетнику“: *шестерим женама*, *шестерим снахама*, *седмерим селима*).

IV.

На темељу свега напријед реченог можемо закључити:

1. Бројеви *два*, *три* и *четири* употребљавају се паралелно и у склонљивим и у несклонљивим облицима. У источним крајевима несклонљиви облици су чешћи, а у средишњим и западним крајевима склонљиви облици још увијек имају превагу. Видјели смо да склонљивост ових бројева има свој ослонац и у старијој књижевности, и у дијалекатској бази многих новоштокавских говора, и у језику новијих писаца и готово свих наших еминентних лингвистичких стручњака (а они су за нас најмјеродаванији), те стога нема потребе да је ограничавамо и избјегавамо. Други славенски језици чувају промјенљивост свих бројева, а ми радо напуштамо и ово мало остатака што нам се сачувало од те промјенљивости, која је

некада обухватала и све главне бројеве. Тако свјесно подржавамо и убрзавамо пауперизацију свог језика, умјесто да га развијамо и обогаћујемо.

2. Склонљиви облици данас могу долазити и уз именице мушког и уз именице средњег рода, а не само уз именице женског рода. Такођер склонљиви облици могу долазити и без приједлога и са приједлозима.

3. Писци и лингвисти у западним крајевима досљедније употребљавају склонљиве облике, али и они избјегавају употребу датива, инструментала и локатива од броја *четири*. Можда ће широј употреби ових падежа помоћи признавање облика *четирима* као правилног.

4. Употреба бројева задаје тешкоће и писцима, и преводиоцима, и лекторима, и наставницима. Зато би било потребно да нормативни и правописни приручници што подробније пропишу правила употребе и конгруенције бројева.

Гојко Краљевић

ПРОМЕНЉИВОСТ БРОЈЕВА 2—4 У ШТОКАВСКИМ ГОВОРИМА

У овом прилогу приказана је (симболима датим у табели) ситуација у вези с променљивошћу бројева *два*, *три* и *четири* у оним штокавским говорима за које постоје потребни (или бар делимични) подаци. Ти су подаци узети из ових радова¹: 1) С. Ившић, *Данашњи јосавски јовор*, Рад ЈАЗУ 197, 54; 2) Б. Финка и А. Шојат, *Хрвајски екавски јовори југозаједно од Винковаца*, Радови Центра за знанствени рад — Винковци, 3, посебан отисак, Загреб 1975, 101; 3) М. Шимундић, *Говор Имотске крајине и Бекије*, Дјела АНУБиХ ХЛI, књ. 26, 142; 4) М. Милас, *Данашњи мосћарски дијалекат*, Рад ЈАЗУ 153, 168; 5) Д. Петровић, *О јовору Змијања*, ЗбМСФЛ XV, св. 1, 157; 6) М. Жуљић, *Данашњи варешки дијалекат*, Школски вјесник XV, 572; 7) Ђ. Шурмин, *Особине данашњега сарајевскога јовора*, Рад ЈАЗУ 121, 203; 8) С. Н. Реметић, *Фонетске и морфолошке карактеристике јовора Срба у Кладњу и околини*, Прил. ФФНС 6, 129; 9) М. Симић, *Говор села Обада*, магистарски рад у рукопису; 10) М. Тепић, *Говор села Љештанској*, магистарски рад у рукопису; 11) М. Николић, *Говор села Горобиља*, СДЗб XIX, 678; 12) Г. Ружичић, *Акцентајски систем ђеваљској јовора*, СДЗб III, 147; 13) М. Станић, *Ускочки јовор*, СДЗб XX, 218; 14) Ј. Вуковић,

¹ Број рада одговара броју који стоји испред одговарајућег говора у табели.